

Kapitel 8

Forkyndelse mellem tradition og fornyelse

AF MICHAEL AGERBO MØRCH
STUD.THEOL.

Denne artikel vil undersøge forkyndelsens sprog, særligt hvordan vi balancerer mellem brug og misbrug af vores rige tradition. Det er et vigtigt emne, da mange mener, at forkyndelsen har trange kår i det postmoderne samfund. Vi er efter sigende blevet trætte af ord, og den træthed skal have sneget sig ind i kirken. Nu vil vi ikke lytte, men føle og mærke, og derfor må den lutherske betoning af "Ordet alene" afvises. Påstanden i denne artikel vil være, at det ikke holder. Folk har brug for forkyndelsens ord. De skaber og former os, og vi kan endda som forkyndere være med til at skabe og forme efter Guds åbenbarede hensigt. Men det sker måske først, når vi hverken vredt gør, som vi plejer, *eller* resigneret trender med tidstendenserne.

Men hvorfor kan vi ikke bare gøre, som vi plejer? Det har jo virket før! Det kan vi ikke af den enkle grund, at sproget uundgåeligt udvikler sig. Når man læser forskellige lingvistiske eller sprogfilosofiske værker, så erfarer man nemlig hurtigt, at sprog ikke er et statisk fænomen. Det udvikler sig, og det formes af mennesker og deres kulturelle kontekst. At tro, at teologiens og forkyndelsens sprog er undtaget denne universelle kendsgerning, er nok for naivt. Derfor vil jeg hævde, at teologiens sprog må tage farve af kulturen i det omfang, kontekstualisering og konfrontation bliver et befrugtende og ikke et ødelæggende møde.

Børn af tiden

Vi er alle børn af tiden! Det er en af de afgørende pointer i Leif Andersens velskrevne homiletik *Teksten og Tiden*. Uundgåeligt vil vi blive påvirket af den kultur, vi vokser op i, så vi overtager holdninger, moral og længsler efter vores samfund. I vores postmoderne kontekst betyder det, at mange af os får en ligegyldighed over for religiøse og etiske spørgsmål. Selvom vi konfronterer det i prædikener og samtaler, så ligger det som en understrøm i mange af os. Desuden længes mange af os efter anerkendelse og berømmelse, ja, sågar efter meningen med livet. Gud er svaret på vores længsler, men fordi vi er børn af tiden, søger vi ofte svarene andre steder. Det betyder selvsagt meget for forkyndere. Skal man for eksempel prædike nærværende til unge i dag, må man finde "den unge« i sig, som giver muligheden for en identifikation med tilhøreren. Man kan måske endda stramme den yderligere og sige, at det ikke kun handler om en påtaget identifikation, men at vi allesammen *har* den unge i os, som så skal erkendes, modsiges og bruges.

Det med at være børn af tiden har dog en særlig udformning i kristne kredse. Selvom vi må erkende, at vi er præget af tidens strømninger, er der nemlig en særlig vekselvirkning hos os mellem tilpasning og konfrontation. Det kan konkret betyde en pudsig spænding mellem skriftautoritet og fortolkningsvilkårlighed. I samtaler kan man for eksempel høre udtrykkene "jamen, Jesus siger jo...« og "ja, det er så din tolkning«, brugt af den samme person. Altså på én gang en skriftautoritet, hvor Bibelens præcise ordlyd bliver brugt som argument, og en fortolkningsvilkårlighed, hvor personens egen smag og indsigt bliver gjort til rettesnor for tekstens autoritet.

Tidens pudsigheder må vi tænke med i vores prædikenarbejde, så vores tilhørere udfordres af Guds ord på en sund måde. Men også for os forkyndere er tidsånden en udfordring. Vi har allesammen yndlingsvers og -temaer, som vi tenderer til at overbetone, og områder i Bibelen, som vi nødtigt vil konfronteres med. Denne

banale indsigt er vigtig, for når man taler til en anden generation end sin egen (eller måske bare en anden subkultur), er over- og underbetonerne formentlig ikke de samme. At finde den unge i sig er derfor også et arbejde med at aflure tematikker, sproglige udtryk og læremæssige underbetoner, så man taler ind i tilhørernes situation. I vores sammenhænge kan det for eksempel være godt at overveje, om vi overbetoner Anden Trosartikel på bekostning af Første og Tredje. Det er, som om det ikke bliver *rigtig* forkyndelse, før det er korsforkyndelse ...

Forkyndelse for flere

Selvom vi må arbejde på at sætte os ind i hinandens situation, så er det vigtigt at understrege, at der ikke er to mennesker, der er ens. En af de gruopvækkende indsigter, man får, når man læser Leif Andersens homiletik, er, at man *aldrig* vil kunne møde alle med samme budskab i én prædiken, uanset hvor kierkegaardsk man så prøver at møde folk netop der, hvor de er. Vi kan ganske enkelt ikke vide, om det overhovedet lykkes. Man kan dog diskutere, om ikke Leif Andersen overdriver vores forskellighed, så inden du opgiver dit arbejde som forkynder, fordi det bliver for kompliceret, kan du måske forsimpler sagen lidt ved at dele folk ind i to grupper, nemlig de religiøse og de irreligiøse. Det er en inddeling, som blandt andre Timothy Keller ofte bruger, fordi vi alle tenderer mod enten en legalistisk gerningsretfærdighed eller en relativisme uden synd og nåde.

Ved hjælp af disse grundkategorier kan man disponere sin prædiken, så man kommer omkring begge fejlfortolkninger af evangeliet. Der er selvsagt langt flere nuancer, når vi forsøger at forstå vores tilhørere, men ved hjælp af denne simple kasseinddeling kan man komponere en prædiken, som i hvert fald skaber forbedrede muligheder for at ramme flere – også selvom vi ikke kan ramme alle i hver enkelt prædiken.

Forskel på konservativ teologi og konservatisme

Når dette er sagt, tror jeg, det er vigtigt at skelne mellem to tilgange, der umiddelbart ligner hinanden meget: *den konservative teologi* og *konservatismen*. Begge er traditionsbårne og kan bedst lide tingene, som de altid har været. De kæmper for at bevare prædikenens centrale plads i menigheden, og fokus holdes i begge tilfælde på det talte ord. Men der er alligevel en væsentlig forskel mellem de to tilgange, som vi skal se på, og som er afgørende for hele denne artikels emne.

Den konservative teologi er klar over, at det først og fremmest er budskabet og ikke formen, der må fastholdes. Konservatismen derimod sætter et lighedstegn mellem et konservativt budskab og en konservativ form. Og her går det galt. Bibelen rummer ikke en klar og entydig manual for, *hvordan* vi skal prædike, men den er tindrende klar på, *hvad* vi skal prædike. Så duer det ikke, at vi sammenblander kategorierne alt efter vores egne præferencer. Det er helt legitimt at have en favorit-forkyndelsesstil, en stil, som man ved taler særligt til én. Men det kan ikke gøres absolut. Alene en stil, der blokerer for budskabet, bør problematiseres. I nogle kontekster er den sprælske stil at foretrække (for eksempel på efterskoler), i andre vil den blokere for budskabet (for eksempel på plejehjem). Derfor må prædikanten have følehornene ude og tilpasse sin stil, så evangeliet ikke forsvinder i støj.

Spærrer sproget for evangeliet, må det udskiftes

Når det altså ikke er formen, vi fokuserer på, hvad er da spændingen mellem tradition og fornyelse? Det er selvfølgelig sproget selv. Det redskab, som forkynderen primært har ved hånden, når evangeliet skal formidles. Her gælder, som i foregående afsnit omkring formen, en høj grad af frihed. Det er langt på vej uvæsentligt, hvilke ord der bliver brugt i forkyndelsen, hvis blot forkynderen oprigtigt mener det, han siger, og det er sandt, hvad han siger. Derfor må der også i denne sag gælde den grundregel, som jeg beskrev ovenfor omkring formen, nemlig: det sprog, som spærrer for budskabet, må udskiftes med noget andet.

Både distinktionen mellem konservativ teologi og konservatisme samt forskellen på sprogstil er her noget overfladisk behandlet. Jeg mener, at de korte beskrivelser er dækkende som indledende beskrivelser, men det er klart, at der vil være en uendelig række af variationsmuligheder i praksis, hvor forkyndelsen skal prøves. Derfor vil jeg udvide min beskrivelse af disse to punkter i det følgende samt komme med en række konkretiseringer og gode råd.

Kropssprogets mantra: autenticitet

Vores tid er kendetegnet ved en særlig hype omkring autenticiteten. Uanset om emnet er økologi, rejseoplevelser, uddannelse, religion, samværsformer eller andet, så er autenticitet et plusord. Den canadiske filosof Charles Taylor siger ligefrem, at autenticitet nu må regnes som en etisk kategori. Det betyder, at mennesker i dag opfatter det autentiske som noget godt i moralsk forstand. For eksempel *må* Bonderøven have ret, fordi hans lille gårdprojekt virker autentisk. Eller Shane Claiborne *må* have ret, fordi hans fattigmandsteologi virker så inderlig og ærlig. Det ville kræve en anden artikel at gå i clinch med denne tankegang, så her nævner

jeg det blot, fordi denne opfattelse af autenticitet også er trængt ind i kristne sammenhænge.

I disse autentiske tider spørger folk efter nærvær og hverdagsrelevans. Det skal kunne mærkes, at prædikanten mener det, han siger, og at det har betydning for hans liv. Der skal være nærvær, »connection«, mellem taleren og tilhøreren, og så skal det have relevans for det levede liv. Det må ikke bare blive informationer eller kold teologi. Ud med det dogmatiske system, ind med det levede liv!

Flere ting i denne tidsånd er faktisk ret positive, men jeg forholder mig til de negative først. Det lægger et stort pres på prædikanten, at han både skal sælge sig selv og sit budskab, hver gang han går på prædikestolen. Det er bibelsk usundt, ja, lodret forkert. Derfor må enhver tilhører overveje, hvad der ligger bag tanker om prædikanter som: »han er kedelig«, »det var ubrugeligt«, eller »den har jeg hørt før«. Skyldes det prædikantens mekaniske mumlen af ligegyldige sandheder, eller skyldes det, at Gud *også* bruger det svage (for eksempel en kedelig forkynner) for selv at få æren for sit værk? Er forklaringen, at evangeliet *også* er en objektiv sandhed, som nogle gange omhandler dit liv på et mere overordnet plan end din nuværende situation? At temaer som frelse, Guds hellighed, det evige liv og lignende nogle gange skal behandles i fugleperspektiv for ikke at miste deres universelle sandhed?

Eller skyldes forkynderens gentagelser måske, at sagen er vigtig? Eller måske, at du har brug for gentagelsen for at blive holdt fast? Det stigende fokus på autenticitet fører også en usund betoning af tilhørerens subjektivitet med sig. For mennesker deler bestemt ikke opfattelsen af, hvad det virkelig hverdagsnære er. Er jeg for optaget af, at prædikanten skal tale ind i *min* situation, så er der en overhængende fare for, at jeg glemmer mig selv som en del af et større fællesskab. At være tilhører i menigheden kræver en ydmyghed, som tidsånden ikke opfordrer til, men som vi alligevel må tilstræbe.

Og så til det positive – noget som er en reel udfordring for prædikanterne, og hvor menigheden faktisk har en berettiget sag. Som prædikant kan du nemlig have nok så sande formuleringer, elegante tekstfortolkninger og øjenåbnende dogmatik, men hvis ikke det er brugbart i det levede liv, så vil folk falde af (i parentes bemærket er det mest livsnære og livsnødvendige den frimodige proklamation af Jesu sejr for vores evige frelses skyld, uanset om folk erkender det eller ej).

Et banalt eksempel: en af de stærkeste og mest livsnære metaforer for livet med Kristus er ægteskabet. Bibelen er fuld af forunderlige billeder og analogier om ægteskabet (for eksempel Ef 5), men det kan være en udfordring for teenklubben – eller bare singlerne – i menigheden, hvis det oftest er det billede, der bliver taget op. Sagt på en lidt anden måde: Det er ikke meningen, at vi skal prædike uden om folks liv, men ind i det. Kristus gjorde det selv med sine fremragende lignelser og sine konkrete og direkte henvendelser til folk. To citater illustrerer dette:

»Den enkleste måde at forstå denne idé på er måske at tænke på et kendt fænomen. Har du prøvet at sidde og høre en prædiken, som var bibelsk og dogmatisk korrekt – men samtidig så kedelig, at du var lige ved at græde? Hvad gjorde den så langtrukken? Nogle gange er det 'mekanikken' (den monotone stemmeføring), men oftere er en kedelig prædiken dogmatisk korrekt, men helt irrelevant. Tilhøreren siger til sig selv: 'Du har vist mig noget, som måske er rigtigt, men uanset hvad, så er jeg ligeglad. Jeg kan ikke se, hvordan det egentlig skal forandre, hvordan jeg tænker, føler og handler.' En kedelig prædiken er kedelig, fordi den ikke formår at bringe sandheden ind i tilhørerens daglige liv og verden. Den forbinder ikke den bibelske sandhed med de håb, fortællinger, frygt og fejl, som mennesker i den bestemte tid og det bestemte sted har. Den hjælper ikke tilhøreren til overhovedet *at ønske*, at kristendommen var sand. Med andre ord: Prædiken fejler ved ikke at kontekstualisere den bibelske sandhed med tilhøreren.«¹⁷

17. Keller, Timothy (2012) *Center Church. Doing Balanced, Gospel-Centered Ministry in Your City*. Grand Rapids: Zondervan, s. 89-90.

»En prædiken kan være eksegetisk og teologisk korrekt og dog uvedkommende, fordi den taler forbi det moderne menneskes livsvirkelighed.«¹⁸

En stor del af problemet ligger selvfølgelig i forkyndelsens emnevalg, men også det talte sprog er afgørende. En del af opgaven for en prædikant bliver nemlig at overveje, om ens sprogbrug forhindrer en modtagelse af det forkyndte, så det ikke bliver hverdagsnært. Og her må vi ikke blive for hurtigt færdige. Udfordringen er nemlig, at sproget både kan blive for gammelt og distancerende og for nyt og smart. Jeg kender selv eksempler på begge dele. Forkyndere, der var gabende kedelige, selvom alt det, de sagde, var sandt. Og forkyndere, der forsøgte at jasse deres sprog så meget op, at det blev kunstigt og malplaceret. Her er det en vigtig indsigt, at sprog inkarneres, altså at det sprog, der kommer ud af munden, er og bliver en del af personen. Er der ikke overensstemmelse mellem det sagte og personen, bliver der støj i kommunikationen. For de fleste vil et almindeligt, flydende hverdagsdansk være den bedste løsning. Det vil sige, at forkynnderen bruger et sprog, som man også vil bruge i almindelige samtaler. Jens Ole Christensen skrev engang om prædikenernes indhold, at han aldrig vil sige noget fra prædikestolen, som han ikke også kan sige fra lænestolen. Her kunne vi tilføje en overvejelse, om vi ikke bør undlade at bruge et sprog på prædikestolen, som vi ikke også kan bruge under kaffesnakken?

Ord, der nager

I det følgende vil jeg give nogle eksempler på brug af ord, som støjer. Med det ovenstående i baghovedet kan du selv selekttere. Det er nemlig ikke alle, der kan eller skal undgå følgende ord, men for langt de fleste vil det være på sin plads at genoverveje brugen af nogle af ordene. Ord er ofte også en del af en sammen-

18. Harbsmeier, Eberhard og Iversen, Hans Raun (1995) *Praktisk teologi*. København: Anis, s. 373

hæng. Nogle ord skaber trends og bliver en del af et fællesskab, hvor de får deres egen betydning og relevans. I dansk kirkeliv kan man for eksempel møde forkyndelsestraditioner, hvor sprogbru- gen leder direkte tilbage til forkyndelseslitteraturen i 50'erne og 60'erne, mens andre har en sprogbrug, som hurtigt udvikler sig, og som trækker intenst på moderne managementsprog. Begge dele *kan* for udenforstående virke fremmedgørende og me- ningstomt, men gør det selvfølgelig ikke nødvendigvis.

Nogle eksempler på traditionstunge ord er arvesølv, andægtig, nåderegn, bringe en hilsen, genfødt, lyse velsignelse, forjættelse, tvættet ren og miskundhed.

Nogle eksempler på nyere ord er missional, optid, intentionel, relationel, trekanten, autentisk, forandringsagent og brudthed.

Intentionen med disse opremsninger er ikke at diskvalificere en bestemt sprogbrug eller en bestemt smag. Men ved at påpege enkelte ord kan man få klarhed over sit sprog. Og det er netop hensigten. Uanset om du er mest til C.O. Rosenius eller Mike Bre- en, så har du brug for at overveje, om dit sprog – imod din hensigt – spærrer for dit budskab.

Tradition og fornyelse

Vi lever konstant vores liv mellem tradition og fornyelse, konti- nuitet og forandring. Det sker automatisk, men netop derfor giver det mening af og til at overveje, om vores automatik er på rette spor. Når det kommer til ordene, vi bruger i vores forkyndelse, så mener jeg, at vi kan lave et ret sikkert skel mellem bevarings- værdige ord og ord, vi ikke kommer til at savne. Forskellen på disse to grupper er *ikke* semantisk, forskellen beror altså ikke på, at den første gruppe ord er forståelige, mens den anden ikke er det. Lad mig uddybe: Til de første hører de bibelske udtryk. De er bevaringsværdige, fordi de siger noget afgørende om troen, som ikke umiddelbart lader sig erstatte. Et ord som »Gud« hersker

der langt fra enighed om betydningsindholdet af i dag, men det betyder ikke, at vi skal skrive det ud af Bibelen. Det samme med ord som velsignelse, Helligånd, frelse, synd og så videre. Disse ord kræver alle en pædagogisk klar og teologisk skarp udredning, men det er så et arbejde, der må gøres. Bevares skal de.

Til den anden gruppe hører en række ord, som er gledet ud af sproget, selvom de siger noget afgørende om troen. Det kunne være syndenød, forjættelse, samfund med Kristus, frelsesværk, fornødent. De skal i min optik ikke bevares, da de er svære at forstå og *kan* erstattes af andre ord. I nævnte rækkefølge kunne man i stedet sige: erkende sin synd, løfter, fællesskab med Jesus, Guds handling, afgørende. Indholdet ændres ikke, og pointerne går ikke tabt, men sproget opdateres, og fokus fjernes fra det, der ikke forstås, til det, som rent faktisk siges.

Med disse nævnte eksempler vil jeg ikke lave kanoniske lister over ord, der er dømt inde og ude, men opfordre til et stadigt arbejde med sprogbrugen. Er du i tvivl, om dine ord er forståelige, så spørg nogen! Det er også en prædikenforberedelse at tale med andre mennesker om den slags.

Mød lytteren der, hvor han er

Siden den tyske filosof Hans-Georg Gadamer i 1960 udgav bogen *Wahrheit und Methode* (dansk: Sandhed og metode) har det været populært at tale om horisontsammensmeltninger. Hans idé er, at når vi læser noget, så læser vi det ikke objektivt, men møder teksten med den viden og historie, vi allerede har. Mellem teksten og læseren sker der en horisontsammensmeltning på forskellige steder, og det er her, en ny forståelse bliver skabt. På samme måde kan man forstå forkyndelsen som en horisontsammensmeltning mellem det forkyndte ord og tilhøreren på de steder, hvor ny erkendelse opstår. Et andet eksempel er den russiske filosof Mikhail Bakhtin, der talte om sproget som noget, vi låner af hinanden. Når du prædiker, så låner tilhøreren nogle ord af dig, som ligger i for-

længelse af den erfaring, tilhøreren allerede har. Du kan således ikke forvente, at dine ord bliver overført én til én.

Når jeg nævner disse to eksempler, er det, fordi disse indsigter bliver brugt i megen moderne prædikenforskning. Det er blandt andet disse filosoffer, der ligger til grund for »den empiriske vending«, som man har kaldt det. Den empiriske vending udtaler sig ikke dogmatisk om prædikenen, som jeg har gjort, men fokuserer på, hvad tilhørerne *faktisk* hører. Og her er forskningsresultaterne entydige: det, præsten siger, er ikke det, der bliver hørt! Den empiriske vending vil næsten sige, at det, tilhørerne faktisk hører, er tæt på vilkårligt. Det er formentlig en overdrivelse, men vi, der ynder at se os selv som klassiske lutheranere, må alligevel overveje, hvad denne nye prædikenindsigt gør ved vores prædikenstil.

Dette er ikke stedet for en lang udredning af det problem. I stedet vil jeg påpege to punkter, som jeg tror kan højne modtagelsen af det ord, der faktisk forkyndes.

For det første tror jeg, det er meget vigtigt, at vores forkyndelse tør skrue ned for antallet af pointer. Måske ikke nødvendigvis ned til én pointe, som nogen har foreslået, men gerne maksimalt tre-fire pointer per prædiken. Det er vigtigt, at vores forkyndelse ikke per definition bliver en bibeltime. Jeg har selv en tendens til at overlæse mine prædikener med pointer og bibelvers, men det skal afstemmes, så folk har en chance for at høre budskabet og lade det sive ind. Pointerne skal formidles i et sprog, som er vedkommende, så de aktiverer folks engagement i prædikenen og ikke hensætter dem i passiv nikken.

For det andet skal vi ikke være skræmte over folks selektive lydhørhed. Vi gør det jo selv! Nu har du næsten læst hele min artikel, men du kan jo ikke huske alle pointerne på nuværende tidspunkt. Du har valgt dem ud, som du selv har fundet gavnlige og brugbare – resten har du siet fra. Det er sådan, vi er skabt, og det er det, vi må arbejde med som forkyndere. Samtidig skal vi

turde fastholde, at vi har et budskab, som må ud. Uanset om folk vil høre det eller ej. Til en vis grad må vi lade os udfordre af, hvad folk faktisk hører, men vi må ikke lade det blokere for vores lyst til at forkynde evangeliets sandhed. Som Eberhard Harbsmeier skriver: »Det er dog en misforståelse, at empirisk konstateret tilhørerbehov eller -adfærd uden videre skulle være målestok for den rette prædiken. Dette ville endog i reklamebranchen være en kortslutning: Man kan jo også skabe behov, og det er ikke selv-sagt, at et konstateret behov skal tilgodeses. Empirisk homiletik giver kriterier for en bedre prædiken – men erstatter ikke det teologiske valg.«¹⁹

Vores mål er ikke at blive kendte for vores fremragende talekunderskaber, men at lave en platform, hvorfra Guds ånd kan arbejde i mennesker. Nogle gange tager Ånden et enkelt ord ud af prædiken og trøster og varmer et nedtrykt hjerte. Andre gange er det større argumentationsrækker, han bruger, men det er op til ham.

Konklusion

Jeg vil afslutte denne artikel med at slå fast, at arbejdet med forkyndelsen altid er undervejs. Psykoanalytikeren C.G. Jung havde nemlig ret, da han sagde, at »nogle problemer har deres løsning i, at man bestandigt arbejder med dem«. Og det er svært at prædike! Det ved enhver, der har prøvet det. Menneskefrygt, manglende selvtillid og mismod – eller det modsatte – kan smadre glæden over forkyndertjenesten. Alligevel har Gud valgt at bruge os, når evangeliet skal ud. Vi må og skal arbejde på at dygtiggøre os, så de ting, vi styrer, som for eksempel vores sprog, ikke hindrer budskabet. Men arbejdet med forkyndelsesstilen må ikke overskygge det væsentligste: glæden over evangeliet, tilliden til Guds virke i din tjeneste og din egen nød for menneskers frelse. Det er vejen frem: at leve så tæt på Kristus, at din nød for menneskers fred med Gud smitter af på din forkyndelse. Som John Piper

19. Praktisk teologi, s. 358.

har sagt det: »I believe in homiletics, but not much. A thousand sorrows teaches a man how to preach.« Jeg tror på prædikenlære, men ikke for meget. Tusind sorger lærer en mand at prædike.

Så klø på – og tjen Herren med glæde!

Til personlig overvejelse eller drøftelse med andre:

1. Giv nogle eksempler på sprog, der *befor-*
drer forkyndelsens indhold, og giv nogle
andre eksempler på sprog, der *forstyr-*
rer forkyndelsens indhold!
2. Overvej / tal om de positive og negative
sider ved kravet om, at forkyn-
deren skal
være autentisk!